

**Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
MINISTARSTVO ZA OBRAZOVANJE, NAUKU, KULTURU I SPORT**

**KURIKULUM NASTAVNOG PREDMETA
DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA
ZA GIMNAZIJE**

Zenica, juni 2023.

**Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
ZENIČKO-DOBOJSKI KANTON
MINISTARSTVO ZA OBRAZOVANJE, NAUKU, KULTURU I SPORT**

**KURIKULUM NASTAVNOG PREDMETA
DEMOKRATIJA I LJUDSKA PRAVA
ZA GIMNAZIJE**

Zenica, juni 2023.

Kurikulum nastavnog predmeta Demokratija i ljudska prava za gimnazije

Izdavač: Ministarstvo za obrazovanje, nauku, kulturu
i sport Zeničko-dobojskog kantona

Za izdavača: Draženka Subašić, ministrica

Voditeljica Stručnog tima:

Aida Salkić, direktorica Pedagoškog zavoda Zenica

Grupa za izradu predmetnog kurikuluma:

Emir Uzunalić, voditelj

mr.sc. Mirza Čehajić, koordinator

Emir Kozlić, član

Alisa Salčinović, član

Ismet Suljić, član

Izet Čamdžić, član

Elvedina Bektaš, član

Recenzenti:

dr.sc. Nezir Krčalo

dr.sc. Esad Delibašić

Tehnička priprema i uređenje:

Pedagoški zavod Zenica

SADRŽAJ

A/ OPIS PREDMETA	4
B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA	5
C/ OBLASNA STRUKTURA PREDMETNOG KURIKULUMA	6
D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI	9
GIMNAZIJA	9
3. razred gimnazije	9
E/ UČENJE I PODUČAVANJE	13
F/ VREDNOVANJE U PREDMETNOM KURIKULUMU	14
G/ PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA	16

A/ OPIS PREDMETA

Nastavni predmet Demokratija i ljudska prava omogućava učeniku shvatanje pojmova: vlast, demokratske vrijednosti, pojedinac, društvo, građanin, politika, ljudska prava i građanska uvjerenja. Pri tome učenik uočava važnost poštivanja zakona kao i mogućnosti njegove izmjene, postaje politički pismen i odgovoran član društva u kojem živi, spreman na adekvatne odgovore u društvenim i političkim konfliktima koji bi trebali biti bazirani na kompromisu.

Odgovornost, ljudsko dostojanstvo, sloboda, ravnopravnost i solidarnost temeljne su vrijednosti koje se promiču učenjem i podučavanjem demokratije i ljudskih prava, a posebna važnost pridaje se razvoju odgovornog odnosa prema javnim dobrima i spremnosti doprinošenju zajedničkom dobru.

Stoga, svrha učenja i podučavanja Demokratije i ljudskih prava proizilazi iz potrebe formiranja angažovane, odgovorne i informirane osobe koja posjeduje građansko znanje, vještine i stavove, kako bi uspješno sudjelovala u životu demokratske zajednice.

To se postiže upotrebom metoda saradničkog i iskustvenog učenja, čime se učenik potiče na samostalno pronalaženje informacija iz različitih izvora, kritičko promišljanje, raspravljanje i izgrađivanje vlastitih stavova. Od toga zavisi razvoj i napredak svakog pojedinca, čijim se sazrijevanjem proširuje i njegova društvena uključenost, koja nalaže i potrebu za usvajanjem socijalne i građanske kompetencije.

U tom smislu, socijalna kompetencija se odnosi na skup usvojenih oblika ponašanja koji su potrebni pojedincu za lično uključivanje u aktivnosti zajednice i interakciju s drugim članovima. Ova kompetencija je preduslov za odgovarajuću komunikaciju između jednog i drugog člana zajednice. Širi opseg od socijalne kompetencije ima građanska kompetencija koja je neophodna pojedincu radi uspješnog uključivanja u građanski život, društvo i procese odlučivanja unutar zajednice u kojoj živi.

Podučavanje o demokratiji i ljudskim pravima, posebno dolazi do izražaja u korelaciji sa historijom i sociologijom na horizontalnoj ravni, odnosno sa građanskim obrazovanjem na vertikalnoj ravni. Pri tome učenici uče funkcionisanje demokratije i demokratskog društva, odnosno ljudskih prava općenito. Uloga nastavnika u korelaciji je presudna, jer od njegove osposobljenosti zavisi u kojoj mjeri i na koji način će se u nastavi primijeniti postojeće analogije između demokratije i ljudskih prava i sadržaja navedenih predmeta.

Nastavnik je taj koji organizuje i usmjerava proces podučavanja i učenja u kojem je učenik kreator svoga znanja. On predlaže aktivnosti, prilagođava iskustva učenja, upućuje na resurse i prikladne materijale za učenje o nastavnim sadržajima, pojavama i procesima i, gdje je to moguće, uključuje učenika u proces odabira. Nastavnik, također, motivira, potiče i ohrabruje učenika u procesu razvoja političke pismenosti, te stvara kontekst za učenje birajući pristupe kojima osigurava poštovanje različitosti učenika i njihovih stilova učenja.

Predmet Demokratija i ljudska prava pripada društveno-humanističkom području i izučava se dva sata sedmično u trećem razredu gimnazijskog obrazovanja.

B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA

Temeljni ciljevi učenja i podučavanja nastavnog predmeta Demokratije i ljudskih prava su:

1. Razumjeti i usvojiti znanja o principima i praksi demokratije u ustavnim načelima, funkcionisanju vlasti, odgovornostima i pravima građanina i načinu kako građani mogu učestvovati u društvu.
2. Postići sposobnost kritičkog razmišljanja, samostalnog prikupljanja podataka, te njihovu evaluaciju, postajući time aktivan sudionik i informisan građanin u kreiranju društvenih demokratskih vrijednosti.
3. Spoznati potrebu čovjeka za slobodama i pravima koje omogućava demokratsko društvo, a isto tako razumjeti granice čovjeka kao političkog bića koje neprestano propituje svoj položaj u postojećim društvenim okolnostima.
4. Shvatiti funkcionisanje političkog sistema u Bosni i Hercegovini i razumjeti razloge kompleksnosti takvog političkog sistema.
5. Razumjeti pojam globalizacija kao i međusobnu zavisnost današnjeg svijeta na globalnom nivou kao i položaj Bosne i Hercegovine u svjetskim globalnim kretanjima.
6. Razumjeti sve faze u procesu kreiranja javne politike i njezinog provođenja (definiranje problema, definiranje raspoloživih opcija javne politike, izbor rješenja, provođenje i praćenje javne politike, procjena/evaluacija).

C/ OBLASNA STRUKTURA PREDMETNOG KURIKULUMA

Sadržaji učenja i podučavanja, te ishodi nastavnog predmeta Demokratija i ljudska prava, sadržani su u tri temeljne oblasti/domene:

- Demokratija i građanska znanja
- Aktivni građanin
- Globalizacija i demokratija

Oblasti se međusobno prožimaju u sadržajnom i funkcionalnom smislu. Doprinosu razvoju konceptualnog znanja i mišljenja usmjerenog na bolje razumijevanje političke demokratske zajednice. Doprinosu iskustvenom učenju o društvenim i političkim pojavama i procesima. Jačaju osjećaj pripadnosti zajednici, mogućnosti uticanja i participiranja u političkim procesima, skladnije integriranje, te zadovoljenje potreba ličnog i općeg dobra zajednice. Konteksti navedenih oblasti proizlaze iz prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, te iz prostora unutar i izvan Bosne i Hercegovine.

Učenik aktivno učestvuje u svim procesima učenja i podučavanja. Uči iz različitih izvora znanja, vježba kritičko mišljenje, uči se služiti informacijama, rješavati probleme i saradivati. Usvajanjem znanja o demokratskim i političkim pojmovima razvija se poštovanje vrijednosti i načela demokratije: slobode, ravnopravnosti, pravednosti, odgovornosti, solidarnosti i dr. Učenik se odgovorno ponaša u demokratskom društvu u skladu sa osnovnim principa demokratije i njenih zakona čiji se zahtjevi kontinuirano prostiru kroz sve tri navedene oblasti.

A. Demokratija i građanska znanja

U okviru ove oblasti učenik bi trebao da razumije različita shvatanja slobode, prava, vlasti, ustava i zakona kao preduvjeta za uspostavljanje demokratskog društva. Usvaja koncept temeljnih ideja pri kreiranju vlasti koja štiti prirodna prava svakog pojedinca i unapređuje zajedničko dobro, te spoznaje ulogu i odgovornost vlasti i izvore njene legitimnosti. Razumije pojmove političkih sistema i načine implementacije zakona u tim sistemima. Navodi glavna obilježja demokratije, te dovodi u vezu zaštitu ljudskih prava, pravdu i pravednost u društvu s funkcionisanjem demokratskih institucija i razvijenošću demokratske građanske kulture.

Poseban akcenat stavlja na razumijevanje političkog sistema u Bosni i Hercegovini, kao i temelje na kojima počivaju prava u Bosni i Hercegovini. Zagovara važnost društvene odgovornosti i posvećenosti zajedničkom dobru za unapređenje odnosa u bosanskohercegovačkom društvu. Određuje slobodu i prava pojedinca, jednakost, vladavinu prava i solidarnost kao najviše demokratske vrijednosti i tumači njihov historijski razvoj.

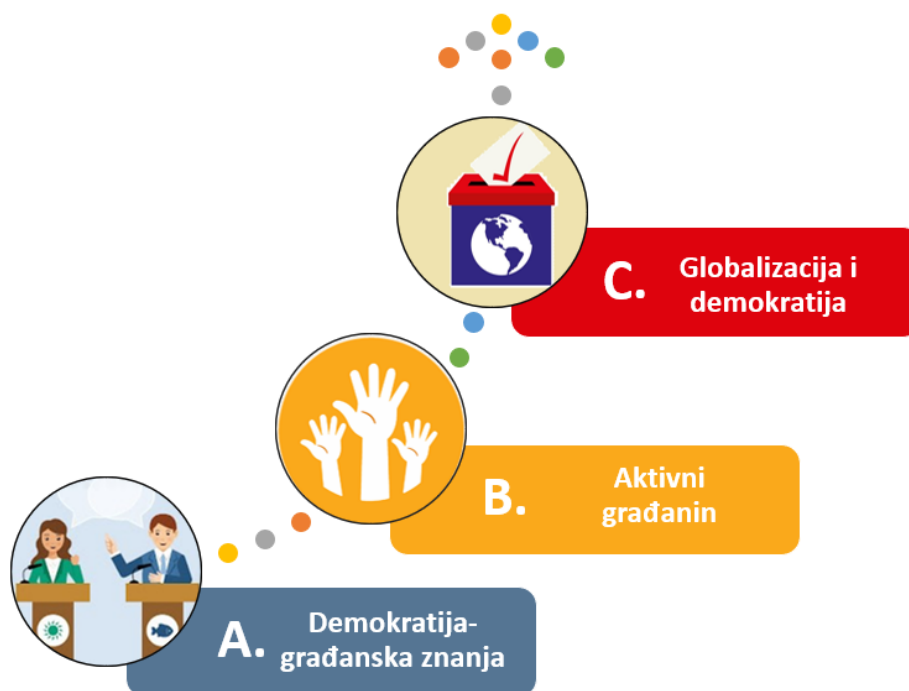
B. Aktivni građanin

U okviru ove oblasti učenik razumije potrebu za društvenom odgovornosti i posvećenosti zajedničkom dobru kroz spoznaju građanske vrline koja omogućava građanima da budu djelotvorni učesnici u demokratskom društvu. Analizira saradnju na svim nivoima vlasti u procesu izrade i provođenja javnih politika, te upoređuje rad javnih službi s ciljevima i mjerama javnih politika, prateći natpise u medijima i koristeći druge izvore informacija. Prati i analizira u kojoj mjeri i na koji način građani učestvuju u izradi i provođenju javnih politika u Bosni i Hercegovini, te daje prijedloge za njihovo aktivno uključivanje. Analizira i predlaže aktivnosti kojima se nadilaze prepreke i učvršćuju demokratske vrijednosti. Razumije važnost

i potrebu postojanja civilnog društva i uticaja političkih sistema na razvoj civilnog društva, kao i potrebu za učešćem u demokratskim izborima, interesnim skupinama i drugim oblicima građanskog aktivizma.

C. Globalizacija i demokratija

U okviru ove oblasti učenik povezuje pojam globalizacija s uspostavljanjem globalne moći i pojavom novih podjela u svijetu. Kritički analizira razlike u ciljevima i djelovanju međunarodnih političkih i civilnih organizacija u odnosu na međunarodne finansijske organizacije i aktere globalnog tržišta. Shvata pozitivne i negativne demokratske i ekonomske uticaje globalizacije na vlast u Bosni i Hercegovini. Analizira polazišta ideje o ujedinjenju Evrope, opisuje historiju evropskih integracija, te navodi najvažnije organizacije i instrumente ujedinjenja. Objašnjava odnos između građanstva Evropske unije i nacionalnog građanstva (državljanstva), te analizira ulogu građana u jačanju Evropske unije. Kritički analizira političke, kulturne i ekonomske učinke evropskih integracija, te položaj i uticaj pojedinih zemalja članica. Razumije međuzavisnost uzroka i posljedica svjetskih problema, te problem bosanskohercegovačkog društva kao tranzicijskog društva. Identifikuje neke od najuticajnijih globalnih civilnih organizacija koje su posvećene održivom razvoju, analizira njihovo djelovanje i prepreke na koje nailaze. Zagovara ideju odgovorne ekonomije i odgovorne potrošnje na svim nivoima kao preduslova održivog razvoja. Dovodi u vezu demokratiju i ekonomiju kao uvjet prosperiteta država. Analizira odgovornost sadašnjih generacija prema budućim i primjerima dokazuje kako sadašnje generacije svojim neodgovornim ponašanjem ugrožavaju prava budućih generacija.

Oblasna struktura predmetnog kurikuluma Demokratija i ljudska prava

Za sve tri navedene oblasti (domene/koncepta), razrađeni su odgojno-obrazovni ishodi koji su okosnica predmetnog kurikulumu demokratije i ljudskih prava. Odgojno-obrazovni ishodi pomažu nastavnicima u praćenju napretka učenika i u vrednovanju učeničkih postignuća. Tokom pripremanja procesa učenja i podučavanja nastavnik treba povezati odgojno-obrazovne ishode sa sadržajima navedenim u kurikulumu i metodama podučavanja. U tabelama su odgojno-obrazovni ishodi označeni šiframa. Skraćenice poput A.III.1. ili B.III.2. i sl. označavaju redom: oblast kojoj ishod pripada (A – Demokratija i građanska znanja, B – Aktivni građanin, C – Globalizacija i demokratija), godinu podučavanja predmeta (III. – treći razred), te redni broj odgojno-obrazovnog ishoda koji se podučava u sklopu navedene oblasti. Skraćenice tipa GRO-1.1.3. ili GRO-2.4.1. i sl. označavaju poveznicu sa Zajedničkom jezgrom nastavnih planova i programa za građansko obrazovanje definiranih na ishodima učenja, odakle su ishodi dijelom ili u cjelosti preuzeti.

D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI

GIMNAZIJA

3. razred gimnazije /70 nastavnih sati godišnje/

Oblast: A/Demokratija i građanska znanja	
Ishod učenja	Razrada ishoda
A.III.1. Objašnjava razlike u vrijednostima i načelima između demokratskog i nedemokratskog društva, te argumentuje prednosti života u demokratiji.	<ul style="list-style-type: none">• Upoređuje vrijednosti demokratskog i nedemokratskog društva, s naglaskom na razlike u provođenju načela jednakosti na primjerima pojedinih zemalja.• Zagovara poštivanje demokratskih vrijednosti i ponaša se u skladu sa njima i koristi ih kao polazište za analizu odnosa u Bosni i Hercegovini i svijetu.• Objašnjava pojam demokratske vlasti; objašnjava važnost podjele vlasti.• Razlikuje nivoe i grane vlasti u Bosni i Hercegovini; opisuje njihove nadležnosti i tumači povezanost i međuzavisnost grana i nivoa vlasti.
Poveznice sa ZJNPP	GRO 2.1.2
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none">• Razvoj ustavne demokratije. (Ustav, zakon, lične slobode, zajedničko pravo...)• Ograničena i neograničena vlast. (Podjela vlasti, zloupotreba moći, prirodna prava...)• Demokratski i nedemokratski politički sistemi. (Moć, politički autoritet, suverenitet...)• Politika i provođenje zakona. (Političke stranke, ideologija, koalicija, provođenje zakona...)• Vladavina zakona. (Vladavina pojedinca, tranzicija...)• Nivoi vlasti u Bosni i Hercegovini. (Država, entitet, kanton, nadležnost...)• Tri grane vlasti. (Podijeljena vlast, kontrola i balansiranje vlasti...)	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
U ostvarivanju ishoda ove oblasti, moguće je koristiti različite oblike i metode nastavnog rada (usmeno predavanje, dijalog, rasprava, esej, plakat, prezentacije, debate, terenska očigledna nastava, rješavanje problema, grupni rad, demonstracije, ilustracije, simulacije, projekt građanin, heuristička nastava...). Nastojati koristiti metode i sadržaje koji su savremeni. Uz već postojeće udžbenike nastojati dopuniti savremenim izvorima internetskih baza. Potrebno je imati interdisciplinarni pristup povezivanja sadržaja sa: Historijom, Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću, Sociologijom, Psihologijom, Etikom, Filozofijom, Kulturom religija, Vjeronaukom, te najvažnije ostvariti vezu s Građanskim odgojem i obrazovanjem u osnovnoj školi.	
A.III.2. Tumači prava na ljudsko dostojanstvo slobodu i jednakost i dovodi u vezu zaštitu prava, pravdu i pravednost u društvu s funkcionisanjem demokratskih institucija.	<ul style="list-style-type: none">• Objašnjava razlike između pravila kojima se osigurava jednakost od pravila kojima se privilegiraju određene skupine.• Povezuje pravila kojima se osigurava društvena jednakost s građanskim statusom.• Opisuje karakteristike općevažjećih društvenih pravila, te navodi posljedice loših i predlaže promjene• Argumentuje o vrijednostima, dostojanstvu i slobodi ljudi i neophodnosti institucionalne zaštite ljudskih prava.• Opisuje ulogu Ustava u zaštiti prava građana i funkcionisanju demokratskog društva.

Poveznice sa ZJNPP	DHP 1.1.3, GRO 2.2.3
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Zašto nam treba vlast. (Vlast, prirodno stanje, društveni ugovor, prirodna prava...) • Nivoi vlasti. (Nadležnosti, Ustav Bosne i Hercegovine, ombudsmen...) • Prava građana zaštićena Ustavom Bosne i Hercegovine i entitetskim ustavima. (Ljudska prava, diskriminacija, implementacija, konvencija...) • Prava pojedinca i zajedničko dobro. (Zajedničko dobro, prava pojedinca, konsenzus...) • Sloboda izražavanja. (Javna sigurnost, sloboda izražavanja, obim i granice...) • Kako možemo procijeniti pravila? (Kriteriji, hipotetika...) • Pravedne procedure. (Pravda, pravedne procedure, distributivna pravda, proceduralna pravda...) • MHP-Međunarodno humanitarno pravo • Ograničenja u oružanim sukobima. • Humanitarno pravo. • Osiguravanje pravde. 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>U ostvarivanju ishoda ove oblasti, moguće je koristiti različite oblike i metode nastavnog rada (usmeno predavanje, dijalog, rasprava, esej, plakat, prezentacija, debata, terenska očigledna nastava, rješavanje problema, grupni rad, demonstracija, ilustracija, simulacija, projekt građanin, heuristička nastava...). Nastojati koristiti metode i sadržaje koji su savremeni. Uz već postojeće udžbenike nastojati dopuniti savremenim izvorima internetskih baza. Potrebno je imati interdisciplinarni pristup povezivanja sadržaja sa: Historijom, Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću, Sociologijom, Psihologijom, Etikom, Filozofijom, Kulturom religija, Vjeronaukom, te najvažnije ostvariti vezu s Građanskim odgojem i obrazovanjem u osnovnoj školi.</p>	

Oblast: B/Aktivni građanin	
Ishod učenja	Razrada ishoda
<p>B.III.1. Razlikuje pasivno i aktivno građanstvo i objašnjava važnost društvene solidarnosti, te ulogu i oblike građanskog aktivizma u demokratskom društvu</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Analizira i raspravlja u grupi o mogućnostima i preprekama pri djelovanju civilnih organizacija na svim nivoima, s naglaskom na potrebu razvoja angažovanog građanstva. • Procjenjuje spremnost i pripremljenost za građanski aktivizam. • Procjenjuje saradnju škole s odgovarajućim civilnim organizacijama i s njima realizirane akcije za dobrobit građana na svim nivoima vlasti. • Upoređuje posljedice uzrokovane građanskim pasivizmom u odnosu na angažovanje na individualnom i kolektivnom nivou. • Razumije dubinu i širinu uticaja građanina kao pojedinca i građanina kao člana civilnog društva.
Poveznice sa ZJNPP	GRO 1.3.1, GRO 1.3.2
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Čovjek i građanin. (Podanik, građanin, građanska posvećenost, građanska dispozicija...) • Kako građani mogu učestvovati. (Odgovornost, politička akcija, društvena akcija, lobiranje...) • Civilno društvo i demokratija. (Civilno društvo, slobodno udruživanje, zajedničko dobro...) • Predstavljanje građana. (Organizacije u civilnom društvu, interesne grupe, društvene organizacije, ogranak, filijala...) • Uloga medija u demokratiji. (Komunikacija, cenzura, transparentnost, propaganda...) • Sloboda izražavanja. (Kleveta, Verbalni delikt...) • Demokratski izbori. (Mandat, opozicija, referendum...) • Izbor dobrog vođe u grupi. (Pozicija autoriteta) • Projekat građanin – Praktična primjena znanja s ciljem formiranja aktivnog građanina. (Mjere javne politike) 	

Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>U ostvarivanju ishoda ove oblasti, moguće je koristiti različite oblike i metode nastavnog rada (usmeno predavanje, dijalog, rasprava, esej, plakat, prezentacija, debata, terenska očigledna nastava, rješavanje problema, grupni rad, demonstracija, ilustracija, simulacija, projekt građanin, heuristička nastava...). Nastojati koristiti metode i sadržaje koji su savremeni. Uz već postojeće udžbenike nastojati dopuniti savremenim izvorima internetskih baza. Potrebno je imati interdisciplinarni pristup povezivanja sadržaja sa: Historijom, Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću, Sociologijom, Psihologijom, Etikom, Filozofijom, Kulturom religija, Vjeronaukom te najvažnije ostvariti vezu s Građanskim odgojem i obrazovanjem u osnovnoj školi.</p>	
<p>B.III.2. Tumači pojam "javne politike" i prepoznaje odgovornost koje središnje i lokalne vlasti i javne institucije imaju u provođenju javne politike.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Prepoznaje subjekte koji učestvuju u donošenju mjera javnih politika. • Objašnjava proces donošenja i provođenja mjera javne politike na svim nivoima vlasti u Bosne i Hercegovine. • Argumentuje važnost učešća građana u izradi, provođenju i vrednovanju mjera javne politike. • Analizira saradnju na svim nivoima vlasti u procesu izrade i provođenja javnih politika, te upoređuje rad javnih službi s ciljevima i mjerama javnih politika prateći natpise u medijima i koristeći druge izvore informacija.
<p>Poveznice sa ZJNPP</p>	<p>GRO 2.4.1, GRO 2.4.2</p>
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Čovjek i građanin. (Podanik, građanin, građanska posvećenost, građanska dispozicija...) • Kako građani mogu učestvovati. (Odgovornost, politička akcija, društvena akcija, lobiranje...) • Civilno društvo i demokratija. (Civilno društvo, slobodno udruživanje, zajedničko dobro...) • Predstavljanje građana. (Organizacije u civilnom društvu, interesne grupe, društvene organizacije, ogranak, filijala...) • Uloga medija u demokratiji. (Komunikacija, cenzura, transparentnost, propaganda...) • Sloboda izražavanja. (Kleveta, Verbalni delikt...) • Projekat građanin – Praktična primjena znanja s ciljem formiranja aktivnog građanina. (Mjere javne politike) 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>U ostvarivanju ishoda ove oblasti, moguće je koristiti različite oblike i metode nastavnog rada (usmeno predavanje, dijalog, rasprava, esej, plakat, prezentacija, debata, terenska očigledna nastava, rješavanje problema, grupni rad, demonstracija, ilustracija, simulacija, projekt građanin, heuristička nastava...). Nastojati koristiti metode i sadržaje koji su savremeni. Uz već postojeće udžbenike nastojati dopuniti savremenim izvorima internetskih baza. Potrebno je imati interdisciplinarni pristup povezivanja sadržaja sa: Historijom, Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću, Sociologijom, Psihologijom, Etikom, Filozofijom, Kulturom religija, Vjeronaukom, te najvažnije ostvariti vezu s Građanskim odgojem i obrazovanjem u osnovnoj školi.</p>	
Oblast: C/Globalizacija i demokratija	
Ishod učenja	Razrada ishoda
<p>C.III.1. Tumači pojmove „globalizacija“, međunarodni odnosi, međunarodni akteri i upoređuje pozitivne i negativne učinke demokratske i ekonomske globalizacije na pojedinca, lokalnu zajednicu i državu, s posebnim osvrtom na Bosnu i Hercegovinu.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Povezuje globalizaciju sa uspostavljanjem globalne moći i pojavom novih podjela u svijetu s prednostima i nedostacima. Objašnjava zašto zemlje uopće saraduju na međunarodnom nivou. • Identifikuje razlike između vanjske i unutrašnje politike. • Objašnjava ulogu međunarodnih organizacija u Bosni i Hercegovini.

	<ul style="list-style-type: none"> • Procjenjuje prednosti i mahane evropskih integracija sa funkcijom Evropske unije.
Poveznice sa ZJNPP	GRO 3.1.1, GRO 3.1.3
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Odnosi Bosne i Hercegovine sa drugim državama. (Međudržavni sporazumi i ugovori, diplomatski odnosi, ambasada, konzulat...) • Vanjska politika Bosne i Hercegovine. (Vanjska/unutrašnja politika, bilateralni odnosi, multilateralni odnosi...) • Međunarodne organizacije u Bosni i Hercegovini. (UN, OHR, OSCE...) • Evropska unija. (Tržište, tranzicijska ekonomija, planska ekonomija...) 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>U ostvarivanju ishoda ove oblasti, moguće je koristiti različite oblike i metode nastavnog rada (usmeno predavanje, dijalog, rasprava, esej, plakat, prezentacija, debata, terenska očigledna nastava, rješavanje problema, grupni rad, demonstracija, ilustracija, simulacija, projekt građanin, heuristička nastava...). Nastojati koristiti metode i sadržaje koji su savremeni. Uz već postojeće udžbenike nastojati dopuniti savremenim izvorima internetskih baza. Potrebno je imati interdisciplinarni pristup povezivanja sadržaja sa: Historijom, Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću, Sociologijom, Psihologijom, Etikom, Filozofijom, Kulturom religija, Vjeronaukom, te najvažnije ostvariti vezu s Građanskim odgojem i obrazovanjem u osnovnoj školi.</p>	
<p>C.III.2. Prepoznaje važnost odgovorne ekonomije za održivi razvoj i upoređuje globalizacijske procese potaknute djelovanjem međunarodnih vladinih i civilnih organizacija s globalizacijskim procesima koji vode stvaranju globalnog tržišta.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kritički analizira razlike u ciljevima i djelovanju međunarodnih političkih i civilnih organizacija na međunarodne finansijske organizacije i aktere globalnog tržišta. • Zagovara ideje odgovorne ekonomije i odgovorne potrošnje na svim nivoima kao preduslov održivog razvoja. • Analizira prednosti i nedostatke globalnog tržišta i na primjerima tranzicijske ekonomije u Bosni i Hercegovini prepoznaje elemente globalnog.
Poveznice sa ZJNPP	GRO 3.1.2, GRO 3.3.3
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> • Evropska unija. (Tržište, tranzicijska ekonomija, planska ekonomija...) • Demokracija i ekonomija. (Resursi, vrste ekonomija...) • Ekonomski problemi zemalja u tranziciji. (Poduzetnik, profit, infrastruktura, korupcija, tranzicija...) 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>U ostvarivanju ishoda ove oblasti, moguće je koristiti različite oblike i metode nastavnog rada (usmeno predavanje, dijalog, rasprava, esej, plakat, prezentacija, debata, terenska očigledna nastava, rješavanje problema, grupni rad, demonstracija, ilustracija, simulacija, projekt građanin, heuristička nastava...). Nastojati koristiti metode i sadržaje koji su savremeni. Uz već postojeće udžbenike nastojati dopuniti savremenim izvorima internetskih baza. Potrebno je imati interdisciplinarni pristup povezivanja sadržaja sa: Historijom, Bosanskim/Hrvatskim/Srpskim jezikom i književnošću, Sociologijom, Psihologijom, Etikom, Filozofijom, Kulturom religija, Vjeronaukom, te najvažnije ostvariti vezu s Građanskim odgojem i obrazovanjem u osnovnoj školi.</p>	

E/ UČENJE I PODUČAVANJE

Učenje i poučavanje predmeta Demokratija i ljudska prava treba se odvijati u podsticajnom i inspirativnom okruženju. Podučavanje se ostvaruje saradničkim učenjem u kojem je svaki učenik uključen u proces učenja i podučavanja. Prilikom učenja i podučavanja potrebno je voditi računa o ostvarivanju ishoda učenja kao i postavljenih ciljeva učenja. Nastavnik treba usmjeravati proces učenja koristeći načine i metode prilagođene temama, vremenu, okruženju i sposobnostima učenika. Kreativni i inovativni pristup uz primjenu savremenih strategija, metoda i postupaka uz korištenje digitalnih alata unutar različitih aktivnosti tokom nastavnoga sata, može uspješno oplemeniti procese učenja i podučavanja.

Za nastavnika je najvažnije da kod učenika korištenjem inovativnih metoda podučavanja razvija i podstiče samopouzdanje, a to se može ostvariti kroz preferiranje iskustvenog učenja u kojem će učenik istražujući sticati nova iskustva, te prezentirati rezultate svog vlastitog istraživanja. Iniciranjem različitih projekata (npr. simulacija sjednice općinskog vijeća, simulacija suđenja, simulacija izbora), kod učenika je također moguće razviti iskustveno učenje što nastavniku daje mogućnost individualiziranog pristupa podučavanju.

Podučavanje i učenje Demokratije i ljudskih prava treba biti usmjereno na stvaranje okruženja za razvoj kompetencija učenika za odgovorno participiranje u civilnom društvu i političkoj zajednici. Ostvarivanje odgojno-obrazovnih ishoda polazi od postojećih znanja, vještina i interesa učenika. Nastavnici mogu koristiti pisane i multimedijске materijale (novinske članke, TV-emisije, reportaže, filmove i dr.) kao izvor za proučavanje aktualnih političkih tema. Izbor materijala treba prilagoditi ostvarivanju odgojno-obrazovnih ishoda, te potrebama i interesima učenika, čija se aktivnost usmjerava na kritičku analizu informacija iz medija, na korištenje digitalnih nastavnih sadržaja i aplikacija, video-konferencija, praćenje društvenih mreža i sl. Sve to doprinosi većoj zainteresovanosti i motivaciji učenika, ali i njihovom boljem razumijevanju kompleksnih društveno-političkih situacija.

Poželjno je koristiti i razne edukativne platforme, poput Civitas E-učionice (<https://civitasonlineucionica.ba>) ili eTwinning-a (<https://www.etwinning.net/bs>), koje nude priliku za razvoj i jačanje novih vještina i kompetencija za 21. stoljeće. Ove platforme predstavljaju dobru pripremu za: upoznavanje s načelima vođenja i sudjelovanja u projektima; učenje stranih jezika; korištenje modernih sredstava komunikacije i IKT alata; pravljenje popisa kontakata i sl.

Za ostvarivanje određenih ishoda moguće je pozvati goste predavače. Poželjno je upućivati učenika na korištenje i drugih izvora informacija. Učenika treba podsticati na izražavanje svog mišljenja i argumentovano raspravljavanje, kreativno razmišljanje i poštovanje različitih stavova. Pri tome kod učenika treba razvijati osjećaj odgovornosti i solidarnosti koji karakterišu aktivnog i savjesnog građanina.

F/ VREDNOVANJE U PREDMETNOM KURIKULUMU

Ocjenjivanje odnosno vrednovanje je sastavni dio odgojno-obrazovnog procesa kojim se obezbjeđuje stalno praćenje ostvarenosti postavljenih ciljeva i očekivanih ishoda odgoja i učenja u predmetu Demokratija i ljudska prava. Nastavnik treba da ocjenjuje rad, napredak i uloženi trud pri tome pazeći na razvoj i usvojenost niza kompetencija, vještina i sposobnosti učenika. Vrednovanje u predmetu Demokratija i ljudska prava se treba temeljiti na načelima koja vrijede za sve nivoe i vrste odgoja i obrazovanja. Dakle to je vrednovanje usmjereno cilju unapređivanja učenja i razvoja učenika. Vrednovanje treba da rezultira jasnim, tačnim, pravovremenim i afirmativnim povratnim informacijama koje učenicima pomažu u daljnjemu učenju i motiviraju ih za rad. Vrednovanje se temelji na cjelovitom pristupu praćenja i poticanja individualnog razvoja svakog učenika, te se usmjerava na prepoznavanje uspjeha i poticanje pozitivnih obrazaca motivacije i učenja. Prilikom vrednovanja učenika treba insistirati da učenik bude aktivan sudionik u odgojno-obrazovnom procesu, postavljanju ciljeva učenja, planiranju i upravljanju učenjem, te samovrednovanju učenja. Pred učenike se prilikom vrednovanja trebaju postavljati zahtjevi koji su izazovni, ali i realni, u kojima oni mogu pokazati svoje sposobnosti, usvojena znanja i vještine u autentičnim, poticajnim i učenicima smislenim okruženjima. Vrednovanje se treba kontinuirano provoditi tokom odgojno-obrazovnoga procesa i po svojoj prirodi trebaju biti raznolika kako bi omogućila učenicima da u različitim prilikama pokažu napredak u učenju i razvoju.

Elementi vrednovanja u predmetu Demokratija i ljudska prava su:

- Usvojenost temeljnih koncepata i znanja o pojmovima: vlast, ljudska prava, građanin, politika, civilno društvo, demokratija, globalizacija.
- Primjena usvojenih koncepata: zagovara važnost društvene odgovornosti i posvećenosti zajedničkom dobru, učešće u radu civilnih organizacija i nevladinih organizacija, koristi mehanizme slobodnog i otvorenog izražavanja stavova i mišljenja u okviru postojećih struktura (mjesne zajednice, tribine, forumi).

Navedeni elementi vrednovanja su jednaki pri određivanju zaključne ocjene koja predstavlja sumarnu procjenu usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda nakon jedne godine učenja i podučavanja nastavnog predmeta Demokratija i ljudska prava.

Pri vrednovanju u predmetu Demokratija i ljudska trebamo primijeniti dva osnovna načina vrednovanja formativno i sumativno vrednovanje. Formativno vrednovanje se odvija tokom učenja i podučavanja. Glavni mu je cilj praćenje učenika na temelju kojega se dobivaju informacije o učenikovu napredovanju. Dobivenim se informacijama koristi učenik, kako bi poboljšao učenje, ali i nastavnik kako bi poboljšao podučavanje. Ovo vrednovanje nema izražene numeričke vrijednosti koje bi uticale na donošenje zaključnih ocjena krajem školske godine. Formativno vrednovanje treba učenicima pružiti učinkovite povratne informacije koje će im omogućiti prepoznavanje slabosti u načinu učenja, područja na kojima trebaju dodatno raditi i napredovati, ali i dobrih strana u pristupu učenju. Nastavnicima formativno vrednovanje pomaže u prepoznavanju područja koja su učenici nedovoljno usvojili ili koja prihvataju s teškoćama. Prepoznajući problematična područja, nastavnici mogu unaprijediti i prilagoditi način poučavanja tih područja ili sadržaja.

Sumativno vrednovanje daje učeniku informaciju o znanjima, vještinama i sposobnostima na kraju nastavne jedinice, cjeline ili razdoblja u obliku brojčane ocjene. Ocjenu učenik može dobiti kao procjenu znanja pisanom ili usmenom provjerom, ali i za pisanje eseja, rad na projektu, izlaganje itd. Ova vrsta ocjena ima vrlo velik uticaj u trenutku izricanja procjene, ali i u kasnijim periodima obrazovanja. Iako je drugačijeg oblika od formativne procjene, i sumativno se vrednovanje može koristiti za usmjeravanje budućih napora učenika u usvajanju znanja, te razvoju vještina i sposobnosti.

Prilikom ocjenjivanja učenika nastavnici bi trebalo da imaju na umu ključna načela provjere:

- Vrednovanje treba da bude sredstvo podrške: pomoć pri definisanju vlastite pozicije, podsticaj za dalji rad, jačanje učeničke samospoznaje i slike o samima sebi.
- Vrednovanje treba da osposobi učenike i da im pomogne da sami procjenjuju svoje znanje i rezultate.
- Vrednovanje mora biti transparentno: učenici moraju poznavati osnove procjenjivanja, njegove kriterije, kao i norme koje se upotrebljavaju.
- Vrednovanje mora biti primjereno sadržajima i ciljevima.
- Testove treba oblikovati tako da provjeravaju način na koji se pristupa zacrtanim ciljevima i ishodima učenja. (Oni takođe pružaju informacije o kvalitetu nastavnog procesa koji se koristio za pristupanje tim ciljevima: rezultati testova stoga ne prikazuju samo učenička postignuća, već i kvalitet nastavnikovog predavanja.)

Nastavnik pri zaključivanju mora biti objektivan i nepristrasan. Zaključna ocjena treba odgovarati stepenu usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda i očekivanja zadanih kurikularnim dokumentom, a što se izražava brojčano ocjenama: odličan (5), vrlo dobar (4), dobar (3), dovoljan (2), nedovoljan (1). Zaključna ocjena ne mora biti aritmetička sredina svih ocjena u toku polugodišta ili školske godine nego opći utisak nastavnika o radu, rezultatima rada i zalaganju učenika.

G/ PROFIL I STRUČNA SPREMA NASTAVNIKA

- Nastavu demokratije i ljudskih prava mogu izvoditi nastavnici koji su završili odgovarajući četverogodišnji studij i stekli zvanje:
 - profesor sociologije,
 - profesor filozofije,
 - diplomirani politolog sa položenom pedagoško-psihološko-didaktičko-metodičkom grupom predmeta,
 - diplomirani pravnik sa položenom pedagoško-psihološko-didaktičko-metodičkom grupom predmeta,
 - profesor sigurnosti i zaštite,
 - certificirani profesori u organizaciji CIVITAS-a i Vijeća Evrope
- Nastavu demokratije i ljudskih prava mogu izvoditi i lica koja imaju završen najmanje II (drugi) ciklus Bolonjskog sistema studiranja u trajanju od jedne godine (60 ECTS bodova) ili dvije godine (120 ECTS bodova) – ukupno 300 ECTS bodova sa bodovima prvog ciklusa, koja su stekla akademsku titulu i zvanje magistra ili ekvivalenta za određenu oblast.
- Lica koja u toku studija nisu polagala ispite iz pedagoško-psihološko-didaktičko-metodičke grupe predmeta, dužna su ove ispite položiti u roku od godinu dana od dana stupanja na posao nastavnika

